

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA MİMARLIK MESLEK ÖRGÜTLERİ BİLDİRGELERİNİN VE ULUSLARARASI MUTABAKATLARIN İNCELENMESİ

Rüksan TUNA¹

Özet: Bu çalışmada Sürdürülebilir Gelişmeyi tanımlayan ve büyümenin sınırlarını çizen 1987 Brutland Raporu'nun BM tarafından benimsenip imzalanmasının ardından geçen 35 yıl zarfında sürdürülebilirlik bağlamında mimarlık meslek örgütlerinin bildirgelerinin ve uluslararası mutabakatların incelemesi ve özeti yapılmıştır.

Ağırlıklıla TMMOB Mimarlar Odası yayınlarından faydalanılarak sürdürülebilirliğin meslek örgütü politikalarına yansımaları araştırılmıştır. Türkiye mimarlık meslek örgütünün çatı örgütü Uluslararası Mimarlar Birliği ve Avrupa Mimarlar Konseyi yayınlarında "sürdürülebilirlik" kavramı izlenmeye çalışılmıştır. Süreç içinde yapılan toplantılar, alınan kararlar irdelenerek, bunların bölgesel birlikler ile onların karar ve mutabakatlarına yansımaları irdelenmiştir. BM karar ve mutabakatlarına koşut olarak sürdürülebilirlik bağlamında yaşanan gelişmeler anakronikliğe düşülmeden yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Mimarlık, Meslek örgütleri, Standartlar, Uluslararası Mutabakatlar

Abstract: In this study an examination and summary of the declarations of architectural professional organizations and international agreements in the context of sustainability in the last 35 years after the 1987 Brutland Report, which defines Sustainable Development and draws limits of growth, was adopted and signed by the UN.

The reflections of sustainability on the policies of the professional organization were investigated, mainly by using the publications of the Chamber of Architects. "Sustainability" concept has been tried to be followed in the publications of the International Union of Architects and the European Council of Architects, the umbrella organization of the Turkish professional organization of architecture. The meetings held and the decisions taken during the process were examined and their reflections on the regional unions and their decisions and agreements were examined. In parallel with the UN resolutions and agreements, the developments in the context of sustainability have been tried to be reflected without anachronism.

Keywords: Sustainability, Architecture, Professional Organisations, Standards, International Agreements

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Sürdürülebilir Gelişmeyi tanımlayan ve büyümenin sınırlarını çizen 1987 Brutland Raporu'nun¹ BM tarafından benimsenip imzalanmasının ardından geçen 35 yıl zarfında sürdürülebilirlik bağlamında mimarlık meslek örgütlerinin deklarasyonları ile uluslararası mutabakatlar incelenip özetlenmiştir.

İklim değişikliğinden en büyük zararı, bu ekolojik krizde hiçbir katkısı olmayan gelişmekte olan ülkelerin yoksul halkları görürken, başta büyük fosil yakıt üreticileri ve maden şirketleri olmak üzere, ekolojik felaketi geri döndürülemez noktaya getirenler bu yöndeki üretim ve yatırımlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Sürdürülen eşitsiz ve adaletsiz yaşam koşulları gerek BM toplantılarında gerek AB mutabakatlarında, gerekse meslek örgütleri manifesto ve standartlarında ortaya çıkmıştır.

DERLEME

¹ Işık Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü DSÜ Öğr.Gör., ruksantuna@gmail.com

“Ortak Geleceğimiz” başlıklı Brutland Bildirgesi’nden sonra 1992’den başlayarak onar yıl arayla yapılan her BM toplantısı ve ardından yayınlanan bildirelerle tüm dünyadaki ülkeler arası eşitsizlik vurgulanmıştır. 2015’te yayınlanan 2030 yılı hedeflerinde² ise dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun güvenli yönetilmiş sıhhi altyapı olanaklarından yoksun olduğu, üçte birinin temiz içme suyuna erişiminin olmadığı, aynı oranda insanın barınma koşullarının eksik ve yetersiz olduğu belirtilmiştir. Hedeflenen geleceğe giden yolda Brutland Raporu’nda belirtilen “ortak geleceğin” büyük çoğunluk açısından ortak yaşanmamış olduğu, incelenen belgelerde ortaya çıkmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramının izi sürülürken, doğanın ve doğal kaynakların korunması, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan alt ve orta sınıflar ile onların yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, başta barınma olmak üzere kaliteli yaşam çevrelerine kavuşturulması açısından gerek hükümetler gerekse meslek örgütlerinin kararlarında öne çıkan noktalar ve süreçler izlenmek istenmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı uluslararası mutabakatlar ve meslek örgütleri bildireleri üzerinden okunarak BM 2030 hedefleri ile uyum ve uyumsuzlukları ele alınmaya çalışılmıştır.

Ağırlıkla TMMOB Mimarlar Odası basılı ve/veya dijital yayınlarından faydalanılarak sürdürülebilirliğin meslek örgütü politikalarına yansımaları araştırılmıştır. Türkiye mimarlık meslek örgütünün çatı örgütü Uluslararası Mimarlar Birliğı (UIA) ve Avrupa Mimarlar Konseyi (ACE) yayınlarında sürdürülebilirlik izlenmeye çalışılmıştır. Keza başta Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu (EFAP) ve Karadeniz Bölgesi Mimarlar Forumu (FABSR) olmak üzere diğeri meslek örgütlerince yapılan toplantılar ve alınan kararlar incelenerek, bunların bölgesel birliklere ve onların karar ve mutabakatlarına yansımaları irdelenmiştir. BM karar ve mutabakatlarına koşut olarak yaşanan bu yöndeki gelişmeler anakronikliğe düşülmeden yansıtılmaya çalışılmıştır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ TARİHSEL VE GÜNCEL AÇILIMLARI

Sürdürülebilirlik kavramının “dayanmak, sürmek, kalmak, devamlılık, süreklilik, elde etmek olanağı, kabiliyeti, daimi olma yeteneğı” olarak tanımlanması³ genel kabul görmektedir. Kavramda 1980’lerden sonra daha ziyade insan varlığının sürdürülmesine vurgu yapılmıştır. Günümüzde sürdürülebilirlik kavramı, çeşitlilik ve üretkenliğin devamlılığı sağlanırken daimi olabilme yeteneğini korumak anlamında da kullanılmaktadır. Tarih içinde çevreye verilen zararlar göz ardı edilemezken kaliteli ve sağlıklı çevrelerde yaşamak ön plana çıkmakta, bu anlamda devletlerin, yerel yönetimlerin ve bireylerin sorumluluk ve görevleri vurgulanmaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında, Antik Yunan’daki yaşamın doğa merkezli, çevresiyle uyum içinde olduğu bilinmektedir. Takip eden üç yüzyılda ise insan merkezci, doğayı dışlayan bir yaşam tarzı benimsenmiştir. 17. yüzyılda Baruch Spinoza doğadaki tüm varlıklara tanrısallık atfederek insanın doğayla uyumlu yaşaması gerektiğini ileri sürmüştür. Çevresel tahribatın başladığı, peyzaja müdahale edildiğı Rönesans’tan 18. yüzyıla kadar giderek doğa-insan ilişkisi incelendiğinde sınırsız büyümeyi görmek mümkündür. 19. yüzyılda Marx, Weber ve Durkheim’in savunularındaki modernitenin, kapitalizm, sanayileşme ve teknolojiye dayandığı bilinir. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl ortalarına kadar tekno-merkezci yaklaşım hâkim olmuştur. Bu yönde, doğanın tahribinden kaynaklanan sorunların teknolojik gelişmelerle çözüleceğı anlayışı hâkimdir (Morris, 2019).

1990’ların sonundan günümüze kadar ise sürdürülebilirlik kavramının farklı anlamlarda kullanılageldiğı görülmektedir. Kavram farklı şekillerde yorumlanınca çözümler ve çözüm önerileri de farklı olmaktadır. İncedayı (2004), “Sürdürülebilirlik her şeyden önce düşüncede bir reform sürecidir. Her düşünce süreci gibi siyasal bir tercih ya da tavır gerektirir” yorumunu yapmıştır. Bu yorumdan hareketle, tercih yapılmayınca veya tavır alınmayınca, sürdürülebilirlik hedefleri gerçekleşmemiştir denebilir. Yoksul ve alt-orta sınıfların barınma ve kaliteli yaşam çevrelerinde yaşama haklarının temini ve bu koşulların sürdürülmesi için atılması gerekli adımların yaygın ve kapsayıcı olmadığı, Brutland Raporu’nda sınırları çizilen gelişmenin sınırlarının doğa ve insan aleyhine büyüdüğü bir gerçektir.

20. yüzyıl sonunda insan-merkezci yaklaşım hâkim olmuştur. İnsan yararı her şeyin üstünde tutulmaktadır. Bu yaklaşım, insan yararına olduğu varsayılan tüketimin kapitalizmle artmasına, doğal kaynaklar dahil çevrenin kapitalist üretim için kullanılmasına yol açmıştır. Malthus çevre sorunlarının merkezinde nüfus artışı bulunduğunu savunurken, Bookchin (2018) “Esas kirlilik doğadaki kirlilikle birlikte büyüyen bilinç, zihin ve vicdan kirliliğidir” kanısındadır.

Günümüzde ise çevre-merkezci yaklaşım göze çarpmaktadır. Şirketler, firmalar ve kurumlar fosil yakıt kaynaklı üretim ve dağıtımlarını yeşil kisveye büründürerek çevreci görünme, sürdürülebilir olma çabasıdadır. Bireyler açısından ise çevrenin sıradan parçası olmak, doğa içinde, doğayla uyumlu yaşamak, ekosistemin bütünlüğü kavramları ön plana çıkmıştır. Ekosistemin bütünlüğünü savunanlar denetim mekanizmaları getirmiştir. Öte yandan bu kuralların ve kısıtların kişinin özgürlüğünü sınırladığı ileri sürülmüştür. Bu noktada çevre ahlakı ve bireysel etik kavramları öne çıkmıştır. Ekolojik sorunlar ile tüketim karşı karşıya

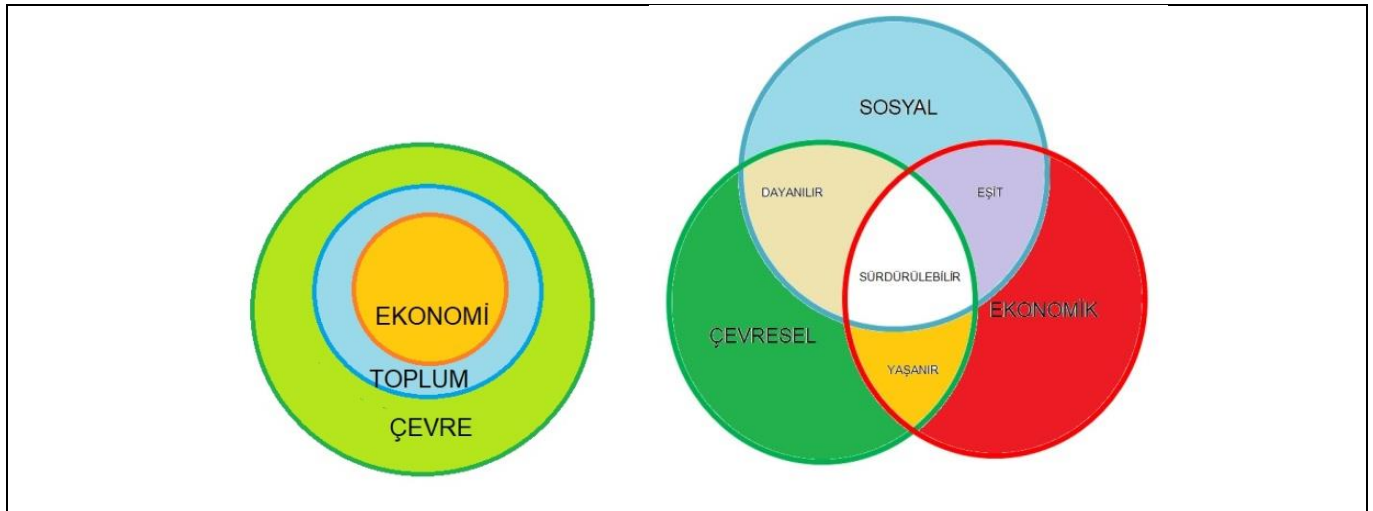
² URL 2

³ URL 3

gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin “tüketerek tükenmek” şeklinde özetlenebilecek davranış ve yaşam biçimlerine karşın gelişmekte olan ülkelerin farklı ihtiyaçları bulunmaktadır. Mumford (1996) ise “Düşünmeye değer ne varsa hepsi ekolojik olmak zorundadır. İnsanın doğasının değişmesi gerekmektedir” diyerek yükü kişinin vicdanına ve etik değerlerine bırakmıştır. Bireyin etik sorumluluğunu irdeleyen yazarlar (Des Jardins, 2006) çevre yaklaşımlarında insanın yaşadığı doğal ortamları titizlikle korumasını dile getirmişler, ekosistemin ve çevrenin tek güvencesinin insan bilinci olduğunun altını çizmişlerdir (Keleş, 2013). Bireysel etiğin toplumu oluşturan tüm bireyleri ilgilendirdiği açıktır. “Etik konusu, yapılı çevreyi oluşturan tasarımcı mimarları, onları eğiten kurumları, üretimi gerçekleştiren sektörü ve kural koyucu iradeleri ve yürütme ve denetleme görevleri olan idareleri de kapsamaktadır” (Tuna, 2021).

Sürdürülebilirlik tanımında ekolojik, ekonomik ve sosyal içerikleri kapsayan üç ayağın üzerinde yükselen birlik vurgusu yıllarca kabul görmüştür. Daha sonraki yıllarda bu üç ayak birbiriyle kesişen halkalar olarak gösterilmiş, kesişim noktası sürdürülebilirlik olarak tanımlanmıştır (Şekil 1). Sürdürülebilirliğin üç ayağının iç içe gösterilmelerinin nedeni biri olmadan diğerinin varolamayacağını vurgulamaktır. Ekonomik ve toplumsal gelişmenin sınırlarının çevreyle kısıtlandığını belirtmektedir. Bu şema bugünlere kadar sürdürülebilirlik standartlarının ve sertifika sistemlerinin oluşmasına temel teşkil etmiştir. Başka uzmanlar şemaya gelecek kuşakları temsil eden dördüncü ayağı ilave etmiştir. Uzun erimli düşünmeyi ve geleceği ifade eden bu şema da kullanılmaktadır.

Benzer şekilde ikinci bir şema sürdürülebilirliği sosyal, çevresel ve ekonomik ilişkilerin kesişim noktasına, merkezine yerleştirmiştir (Şekil 1). Bu yorum da, birinci şemadaki gibi, biri olmadan diğerinin olamayacağı düşüncesini pekiştirmektedir. Sosyal ve çevresel ilişkilerin kesişimi “dayanılır”, sosyal ve ekonomik ilişkilerin kesişimi “eşitlikçi”, çevresel ve ekonomik ilişkilerin kesişimi “yaşanılır” süreçleri göstermektedir. Sürdürülebilir gelişme doğal çevreyi bozmadan, temel insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere yerel çabalarla küresel çabaları denge içinde tutmayı da kapsamaktadır. Bu noktada çevre adaleti, eşitsiz gelişim ve insan yaşam kalitesi kavramları ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1. Sürdürülebilirlik Şeması (solda), ve kesişim şeması (sağda), <https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainability> web sitesinde yer alan diyagramlardan uyarlanmıştır.

Dünyadaki eşitsiz gelişim konusu David Harvey’in öğrencisi Neil Smith tarafından 1984’te vurgulanmış, kapitalizmin her zaman coğrafi bir mesele olduğunun altı çizilmiştir. Smith’e göre, giderek küresel özelliğe bürünen kapitalist sermaye sınıfları kirlilikleri, tükettikleri doğanın yerine hemen yenisini bulmaktadırlar. Smith, kapitalizmin doğası gereği, gittikleri gibi geri gelen krizlerden kaçınmanın mümkün olmadığı görüşündedir (Smith, 2017). Türkiye’nin de yeni coğrafyalar aramak zorunda olan küresel kapitalist sistemin dışında olması düşünülemez. Tüm dünyayı etkileyen ekolojik krize koşut olarak ekonomik krizler dönem dönem dünyada olduğu gibi Türkiye’de de tekrarlanmaktadır. Yaşamakta olan ekolojik kriz Türkiye’de gidip geri gelen ekonomik krizlerle birlikte sosyal çöküntüye yol açmaktadır. Süregelen ve sürdürülen bu koşullarda ortaya çıkan tablo şudur: yok olan meralar, kirlenen akarsu ve göller, kuruyan yeraltı su kaynakları, artan hava, su ve toprak kirliliği. Bu olumsuz tabloyu tersine çevirmek üzere BM ve diğer kurum ve idarelerce neler yapıldığı, niyet ve kararlarının neler olduğu alttaki bölümde incelenmiştir.

3. BM, HÜKÜMETLER VE YEREL YÖNETİMLERİN ALDIKLAR KARARLAR VE MUTABAKATLAR

Hükümetler ve yerel yönetimler yüzyılın son çeyreğinde sürdürülebilirlik konusunda pek çok toplantı gerçekleştirmişlerdir. Çizelge 1’de bu buluşmalar kronolojik olarak gösterilmiştir. Bazıları ve sonuç bildireleri şunlardır:

UIA KONGRELERİ			DİĞER ÖRGÜTLER	
KENTLER	TEMALAR	YILLAR	KURUM	Bildirgeler, Şartlar, Mutabakatlar
MADRID	Yararlılık ve Teknoloji	1975		
MEKSİKO	Mimarlık ve Ulusal Gelişme	1978		
VARŞOVA	Mimarlık, İnsan, Çevre	1981		
KAHİRE	Mimarın Şimdi ve Gelecekteki Misyonu	1985		
BRIGHTON	Barınaklar ve Kentler: Yarının Dünyasını İnşa Etmek	1987	BM	Brutiand Raporu
MONTREAL	Kültürler ve Teknolojiler	1990		
ŞİKAGO	Keşifçi Yollarda Mimarlık	1993		
		1994	AB	Sürdürülebilir Avrupa’ya Doğru Kentler ve Kasabalar
BARSELONA	Şimdi ve Gelecek: Kentlerdeki Mimarlık	1996		
BEJING	21.yy Mimarlığı	1999		
		2001	Avrupa Konseyi	Kentsel ve Kırsal Çevrede Mimari Kalite
			OECD	Vatandaşlar İçin Kentler
BERLİN	Kaynak Olarak Mimarlık	2002	AB	Binalarda Enerji Performans Direktifi
			UIA	Beş Kitap
		2004	AB	Bristol Mutabakatı
			AB	Kentsel Mevzuat
İSTANBUL	Mimarlıkların Pazaryeri	2005		
		2006	FAB SR	Sofya Şartı
			AB	Leipzig Şartı
		2007	EFAP	Sürdürülebilir Kentsel Gelişim İçin Yapı Kültürü
TORİNO	Mimarlığı Dönüştürmek	2008	AB	Kültürün Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi
			Ç ŞİDB	BEP Yönetmeliği
		2009	UIA	Kopenhag Bildirgesi
			ACE	Mimarlık ve Sürdürülebilirlik
			AB	Mimarlık Politikası Rehberi
		2010	UIA	Cancun, Tasarımla Sürdürülebilirlik
			EFAP	Sürdürülebilirlik ve Bütünsel Kentsel Dönüşüm
			FAB SR	Tulcea Bildirgesi
TOKYO	Tasarım 2050	2011		
DURBAN	Başka yerde Mimarlık	2014	UIA	Durban 2050 Şartları
		2015	BM	2030 Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri
		2016	ACE	Enerji Etkin İnşaat Mimarın Rolü
SEUL	Kentin Ruhunu	2017		
		2018	AIA	Etik Kodlarda Güncelleme
			WGBC-E	COP 24 İçin Açık Mektup
		2020		Dünya Gününün 50. yılı
RIO	Bütün Dünyalar-Tek Dünya	2021		
KOPENHAG	Geride Kimsesiz Bırakma	2023		

Çizelge 1. BM, AB ve meslek örgütlerinin sürdürülebilirlik bağlamında yaptıkları toplantılar ve sonuç bildireleri özet tablosu, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Mayıs 1994’te, Aalborg, Danimarka’da bir araya gelinmiş, “Aalborg Şartı, Sürdürülebilir Avrupa’ya Doğru Kentler ve Kasabalar” başlıklı bildire⁴ yayımlanmıştır.

⁴ URL 4

Daha sonra, 12 Şubat 2001’de, AB Konseyi toplanmış, “Kentsel ve Kırsal Çevrede Mimari Kalite ile İlgili Karar” alınmıştır.⁵ Kararda kırsal çevrenin öneminin altı çizilmiştir.

2001’de OECD’nin⁶ toplantısı “Vatandaşlar İçin Kentler” temasıyla gerçekleşmiş, toplantıda büyükşehirlerin yönetimiyle ilgili ilkesel kararlar alınmıştır.

2002’de AB Türkiye’nin de benimseyerek uyduğu enerji direktifini⁷ yayınlamıştır. 2002/91/EC sayılı AB, “Binalarda Enerji Performansı Direktifi” uyarınca Türkiye’de Enerji Verimliliği kanunu⁸ çıkarılmış, takiben ilgili mevzuat ve yönetmelik düzenlenmiştir. “Binalarda Enerji Performans Yönetmeliği” (2007) yürürlüğe sokularak binaların enerji performansı ölçülmeye ve enerji kullanımı açısından ülke genelinde envanter çıkarılmaya başlanmıştır. Bu yönetmelik uyarınca yeni yapılan tüm binaların enerji performansı ve karbon salımları hesaplanacak, EKB uzmanlarınca hazırlanacak Enerji Kimlik Belgesi üzerinde bu bilgiler yer alacaktır. Bu yönetmelik uyarınca yaklaşık 16 milyon mevcut bina ve yaklaşık 2 milyon yeni binanın EKB belgelerinin 2017 yılına kadar tamamlanması öngörülmüştür. Ancak bu hedeflere ulaşamadığından, tarih 2020’ye uzatılmıştır. Süreç devam etmektedir.

2004’te, Rotterdam, Hollanda’da AB bakanları bir araya gelerek, “Kentsel Mevzuat” üzerinde mutabakata varmışlardır. En iyi çözümleri içeren rehber niteliğinde el kitabı⁹ yayınlanmıştır.

6-7 Aralık 2005’te, Bristol, İngiltere’de AB bakanları tekrar bir araya gelerek Avrupa kent ve çeperlerinde yaşam sürdüren toplulukları görüşmüşler ve akabinde “Avrupa’da Sürdürülebilir Topluluklar Üzerine Bristol Mutabakatı”nı¹⁰ yayınlamışlardır.

AB bakanlarının 24 Mayıs 2007’de, Leipzig, Almanya’daki toplantısı yine büyüyen ve ekolojik sorunları birlikte getiren kentler üzerine yoğunlaşmıştır. Toplantı sonucunda “Sürdürülebilir Avrupa Kentleri İçin Leipzig Şartı”¹¹ yayınlanmıştır. Daha sonra, Kasım 2008’de AB Kentsel Gelişmeden Sorumlu Bakanları “Leipzig Şartı’nın Uygulanması Hakkında Sonuç Bildirgesi”ni yayınlamış, böylelikle uygulama yürürlüğe girmiştir.

20 Kasım 2008’de, Brüksel, Belçika’da, AB eğitim, gençlik ve kültürden sorumlu bakanları toplanmış, kültür-sürdürülebilir kalkınma ilişkisi irdelenmiştir. Yayınlanan bildiri “Avrupa Birliği Konseyinin Mimarlık Hakkında Sonuç Belgesi: Kültürün Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkısı”¹² başlığını taşımaktadır.

Avrupa Komisyonu’nun yayınladığı en kayda değer belgelerden biri mimarlık politikası rehberidir. 23 Eylül 2009’da, Brüksel, Belçika’da, Avrupa Komisyonu Bildirim Belgesi olarak “Mimarlık Politikası Rehberi”¹³ yayınlanmıştır. Rehberin yayınlanmasından sonra her ülke kendi mimarlık politikalarını ve izleyeceği yol ve yöntemleri oluşturmuştur. Türkiye’de de bu doğrultuda çalışmalar yapılmış,¹⁴ Türkiye Mimarlık Politikası rehberi 2006’da yayınlanmıştır.

Yukarda sayılan toplantılardan bahse değer bir diğeri, 2005’te Bristol’de yapılan AB bakanlarının katıldığı Bristol toplantısıdır. Toplantı İngiltere’nin AB dönem başkanlığında gerçekleşmiştir. İngiltere toplantısında Avrupa’da aralarında Elblag (Polonya), Hannover (Almanya), Helsinki (Finlandiya), Northern Way ve Thames Gateway (İngiltere), Rotterdam (Hollanda), Valencia (İspanya) kentlerinin bulunduğu örnek uygulamalar ilan edilmiştir. “Aktiflik, Kapsayıcılık, Güvenlik, İyi İdare, İyi Ulaşım, İyi Hizmet, Çevreye Duyarlılık, İyi Gelişim, İyi Tasarım ve İnşaat ve Herkes İçin Eşitlik” başlıklarını kapsayan “sürdürülebilirlik” tanımına uygun davranan kent yönetimleri “Avrupa Kentsel Bilgi Ağı” vasıtasıyla deney aktarımı yapmak üzere taahhütte bulunmuşlardır. İngiltere’nin Brexit süreciyle bu aktarım ağının dışına çıkıp çıkmadığı bilinmemektedir. Ancak Avrupa Birliği’nin diğer ülkeleri arasında devam ettiği ve başarılı örneklerle yenilerinin eklendiği ACE kaynaklarında¹⁵ belirtilmiştir.

2007’de İspanya, Sevilla’da toplanan belediye ve kent yöneticilerinin arasında Türkiye’den yedi kent belediyesinin de bulunduğu belirtilmiştir. Toplantıda alınan kararlara Bursa Büyükşehir Belediyesi ile Batman, Bingöl, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin (Dikmen) ve Siirt belediyeleri de imza atmışlardır. Ayrıca üç belediye ile Çorum Valiliği, Marmara Belediyeleri ve Boğazları Birliği de geçici olarak imzalamışlardır. Bu belediye yönetimleri Avrupalı mevkidaşlarıyla birlikte “Sürdürülebilir Avrupa’ya

⁵ URL 5

⁶ OECD-Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ve URL6

⁷ URL 7

⁸ URL 8

⁹ Urban Acquis-informel toplantı, URL 9

¹⁰ URL 10

¹¹ URL 11

¹² URL 12

¹³ URL 13

¹⁴ URL 14

¹⁵ URL 15

Doğru Kentler ve Kasabalar” başlıklı Aalborg+10 taahhütlerine onay vermişlerdir. Bu taahhütlerin içinde yenilenemez enerji kaynaklarının kullanımını düşürmek, kent içinde rekreasyon alanlarını artırmak, çevreyle dost kentsel ulaşım gibi öneriler bulunduğu göz önüne alındığında, aradan geçen 15 yıllık süre zarfında bugün yukarıda adı geçen kentlerimizde bu bağlamda farklılık yaratacak bir gelişme gözlenmemektedir.

2012’de “Rio + 20” toplantısı yapılmıştır.¹⁶ BM Sürdürülebilir Gelişme Konferansı, 20-22 Haziran’da, 192 ülke katılımıyla gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için, gelişmekte olan ülkelere destek de dahil olmak üzere, insanlar yoksulluktan nasıl uzaklaştırılmalı, kalkınma için yeşil bir yol bulmalarını sağlayacak yeşil bir ekonomi nasıl kurulmalı sorularına cevap aranmıştır. Kurumsal bir çerçeve oluşturarak sürdürülebilir kalkınma için uluslararası koordinasyonun nasıl geliştirileceği üzerine kafa yorulmuştur. “İstedığımız Gelecek”¹⁷ deklarasyonu yayınlanmıştır.

Aynı yıl Afrika Çevre Bakanları Konferansı,¹⁸ kırk Afrika ülkesinin “İstedığımız Gelecek” anlaşmasına imza atmasıyla gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi, bu toplantıların ilki BM bünyesinde Aralık 1985’te Mısır, Kahire’de gerçekleşmiştir. Görevini “Afrika’daki çevreyi koruma için savunuculuk yapmak; temel insani ihtiyaçların yeterli ve sürdürülebilir bir şekilde karşılanmasını sağlamak; sosyal ve ekonomik kalkınmanın her seviyede gerçekleşmesini sağlamak ve tarımsal faaliyet ve uygulamaların bölgenin gıda güvenliği ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamak” olarak tanımlayan konferanslar dizisi düzenli biçimde devam etmektedir.

2015’e gelindiğinde BM Sürdürülebilir Gelişim Hedeflerini yeniden belirlemiştir (**Şekil 2**). Kısaca “2030 Ajandası”¹⁹ olarak tanınmaktadır. Rio’daki bağlayıcı olmayan dokümanın üzerine bağlayıcı olmaya çalışılan hedefler konmuştur. 11. hedef “Şehirleri ve insan yerleşimlerini, kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir hale getirin” mottosuyla “sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları”dır. Devamla, “2030 hedefi, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara erişim sağlamaktır. Bu hedefe yönelik ilerlemeyi ölçmek için adlandırılan gösterge, gecekondu veya gayriresmî yerleşim yerlerinde yaşayan kentsel nüfusun oranıdır. 2000-2014 arasında, bu oran % 39’dan % 30’a düşmüştür. Bununla birlikte, gecekonduya yaşayan mutlak insan sayısı 2000-2014 yılları arasında 792 milyondan yaklaşık 880 milyona çıkmıştır. Nüfus artmış, kırsal alanlardan daha iyi konut alternatifleri mevcut olan kentsel alanlara doğru hareketler hızlanmıştır” denilmiştir.

Şekil 2: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>. erişim: 30.12.2022

Diğer yandan unutmamak gerekir ki, BM 2015 hedeflerinin ilki yoksulluk, ikincisi açlık üzerinedir. “Her yerde tüm formlarıyla yoksulluğu sona erdir,” “Yoksulluğa Son” mottosuyla başlayan Hedef 1’de: “Aşırı yoksulluk 1990’dan bu yana yarıdan daha fazla indirildi. Yine de her beş kişiden biri günde 1,25 ABD doları olan hedef rakamın altında yaşıyor” denerek dünyadaki gelir eşitsizliği vurgulanmıştır. Bu rakamların açıkça gösterdiği gerçek, insan yaşamı için yeterli olmadığıdır. Nitekim hedefler de bu açığa değinmiş, devamla, “...Bununla birlikte, bu hedef insanın yaşaması için yeterli olmayabilir. Yoksulluk sınırı rakamının günde 5 dolara yükseltilmesi gerekebilir. Yoksulluk, gelir veya kaynak eksikliğinden daha fazlasıdır. Sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yoksunlarsa insanlar yoksulluk içinde yaşıyorlar” denmiştir. Yoksulların aynı zamanda açlık, sosyal ayrımcılık ve karar verme süreçlerinden dışlanmayla da karşılaştığından bahsedilmiştir. Artan eşitsizliğin, giderek daha kırılgan halde olmanın ve iklim değişikliğinin Hedef 1’e ulaşmayı engellediği açıktır.

¹⁶ URL 16

¹⁷ “The Future We Want”: İstedığımız Gelecek, URL 16

¹⁸ AMCEN: African Ministerial Conference on The Environment-Afrika Çevre Bakanları Konferansı, URL 17

¹⁹ URL 2

Yine 2015 hedeflerine dönülürse, yukarıda sergilenen yoksulluk, eşitsizlik ve gelir dağılımındaki uçurumu, yoksulluğu sona erdirmeye hedefleyen bildirge, altyapı ve temiz suya ulaşımında da dengesizliğin devam ettiğini vurgulamıştır. 6. Hedef “temiz su ve sıhhi koşullar” başlığını taşımaktadır. “Su ve temizlik hizmetlerinin herkes tarafından kullanılabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak” hedefi, dünyada iki milyar insanın temiz içme suyuna ulaşımının olmadığı gerçeğinden yola çıkmıştır. Temiz içme suyuna erişememenin yanı sıra, dünya nüfusunun yarısının hijyenik tuvalet altyapısına sahip olmadığı da bilinmektedir.

2016’da, Avrupa Mimarlar Konseyi hem yaşam ortamları kalitesini yükseltip hem de enerji verimli tasarımlar yapmanın yasal koşullarının gerekliliğini savunmuştur. Açıklık ve şeffaflık ön plana çıkmıştır. Örneğin binaların enerji performanslarının açık raporlama sistemine dayanması önerilmiştir.²⁰

Sürdürülebilirlik konusunda gerek BM’nin gerek AB Konseyi kent komisyonlarının, gerekse dünya ve Avrupa mimarlık örgütlerinin toplantılarında vurguladıkları küresel iklim değişikliğiyle mücadele, enerji kullanımında verimlilik, yenilenebilir enerjilere geçiş, çevre sorunlarının üstesinden gelme, kaliteli barınma konularında yapılan toplantılar ve alınan kararlar tavsiye kararları oldukları için değişim konusunda son 35 yıldır çok az mesafe alınabildiği gözlenmektedir. Her ne kadar bazıları “eylem planı”, bazıları “şart”, bazıları “mutabakat” olsa da artan nüfusla birlikte yaygınlığı ve etkinliği kısıtlı kalmıştır. Başka bir deyişle, bazı bildirgeler niyet gösterir bazıları ise yaptırım getirirken, uygulamada ve realitede etkili yaygın sonuçlar elde edilememiştir.

Avrupa kent ve ülke yöneticileri kendi bölgeleri ve ülkeleri başta olmak üzere iyileştirmelere odaklanmışlar, tek ve küçük bir dünyada yaşanıldığı gerçeğini ikinci plana atmışlardır. Avrupa Birliği ve gelişmiş ülkeler kendi kentlerinde daha az karbon salan binalar hedefler, bu yönde yönetmelikler çıkarır ve daha kaliteli yaşam ortamları yaratıp yenilenebilir enerjilere geçiş yaparken, yani “kendilerine yeşil”²¹ olurken, diğer yanda dünyanın çok büyük nüfusunun yaşadığı yoksul ülkelerin mimarlık örgütleri, yerel ve ulusal yönetimleri onurlu ve adil barınma, temiz suya ulaşma ve hijyen koşullarını sağlama, iklim kriziyle gelen afetler, kuraklık ve açıklıkla mücadele, kısacası var olma, hayatta kalma çabası içindedirler.

4. MESLEK ÖRGÜTLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dünyada ve Türkiye’deki gelişmelere paralel olarak meslek örgütlerinin sürdürülebilirliğe yaklaşımı nasıldı? Başta barınma hakkı olmak üzere, çevrenin korunması, sağlıklı ve kaliteli yaşam konularında neler yapıldı? **Şekil 2’**de meslek örgütlerinin sürdürülebilirlik bağlamında yaptıkları toplantılar kronolojik olarak gösterilmiştir. Aşağıda başta çatı örgütü Uluslararası Mimarlar Birliği olmak üzere meslek örgütleri toplantıları, deklarasyonları, yayınladıkları standart ve mutabakatlar incelenecektir.

4.1. Uluslararası Mimarlar Birliği Kongreleri, Temaları ve Sonuç Bildirgeleri

Meslek örgütlerinin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlarını anlayabilmek için, meslek pratiğini, standartlarını, kurallarını ve etik kodlarını düzenleyen ülke meslek odalarının çatı örgütü Uluslararası Mimarlar Birliği’nin²² kongrelerine bakmak gerekir. 1933 ve 1935 toplantıları Türkiye’den de katılımı izlenmiştir ([Ongun], Burhan Arif, 1935). 1933 Atina Şartı’ndan sonra, UIA 1948’e tarihlenen ilk kongresini İsviçre’nin Lozan kentinde gerçekleştirmiştir. Sırasıyla Rabat 1951, Lizbon 1953, Lahey 1955, Moskova 1958, Londra 1961, Havana 1963, Paris 1965, Prag 1967, Buenos Aires 1969 ve Varna 1972 kongreleri yapılmıştır. Daha sonraki kongreler ve temaları şöyle sıralanmaktadır: Madrid 1975: “Yaratıcılık ve Teknoloji”, Meksiko City 1978: “Mimarlık ve Ulusal Gelişme”, Varşova 1981: “Mimarlık, İnsan, Çevre”, Kahire 1985: “Mimarın Şimdi ve Gelecekteki Misyonu”, Brighton 1987: “Barınaklar ve Kentler: Yarının Dünyasını İnşa Etmek”, Montreal 1990: “Kültürler ve Teknolojiler”, Şikago 1993: “Kesişen Yollarda Mimarlık”, Barselona 1996: “Şimdi ve Gelecek: Kentlerdeki Mimarlık”, Bejing 1999: “21. Yüzyıl Mimarlığı”, Berlin 2002: “Kaynak Olarak Mimarlık”, İstanbul 2005: “Mimarlıkların Pazaryeri”, Torino 2008: “Mimarlığı Dönüştürmek”, Tokyo 2011: “Tasarım 2050”, Durban 2014: “Başka Yerde Mimarlık”, Seul 2017: “Kentın Ruhı” temalarıyla toplanmıştır.

UIA kongrelerinin sadece başlıklarından anlaşılacağı üzere, ilk yıllarda savaş sonrası yapılanma-yapılaşma ve meslek sorunları ele alınırken, kaliteli yapıli çevrelerde yaratıcılık ve teknolojinin yardımı öne çıkmıştır. “Çevre” kavramı ise ilk kongreden elli yıl sonra yer alabilmiştir. Meslek örgütlerinde Brutland Raporu’ndan sonraki yıllarda hep gelecek kaygısı, kentlerin ve yapıli çevrelerin geleceği tartışılmıştır. Globalizmin ve neoliberal politikaların dünyayı sardığı, uluslararası inşaat ve yatırım şirketlerinin Türkiye’de de boy gösterdiği 2000’li yıllarda İstanbul’da yapılan kongre teması da bunu yansıtmıştır: “Mimarlıkların Pazaryeri”. Bu dönemdeki UIA kongreleri dünyada kapitalizmin yarattığı çevre tahribatı, eşitsiz gelişim ve

²⁰ URL 18

²¹ Deyim Prof. Dr. F. Zeynep Aygen’e aittir.

²² UIA - Union Internationale des Architectes: Uluslararası Mimarlar Birliği, URL 19

barınma sorunu yokmuşçasına mimarlığı ele almıştır. Sürmesi istenen, insanın doğa içinde uyumla, eşit ve adil ortamlarda yaşamasına ilişkin, geleceğe yönelik projeksiyonların ipuçları, ancak 2008 Torino ve sonra Tokyo’da görülmüştür. UIA 2008, Torino, İtalya’daki kongresinin ardından sonuç bildirgesini “Manifesto” olarak yayınlamıştır. “Mega-Kentler ve Ekosistem Krizinden Eko-Metropoller ve Tüketim Sonrası Çağa Doğru” başlıklı bu manifestoda²³ dünyadaki tüketimin sürdürülemez olduğu vurgulanarak, ekolojik yaşamın hâkim olacağı kentleri yaratmanın zorunluluğu ileri sürülmüştür. Ardından UIA 7-12 Aralık 2009, Kopenhag, Danimarka’da sürdürülebilirlik konusunda mimarın ve tasarımın önemini vurgulayan bir bildirge²⁴ yayınlamıştır. Kopenhag bildirisinde, sera gazlarının salımını ve bütün olarak çevresel etkinin % 50-80 oranında azaltılmasını sağlayabileceği düşünülen öneriler sıralanmıştır. Bu öneriler mimarlıkta en küçük ölçekten kentsel ve bölgesel planlama ölçeğine kadar bütüncül ve bütünleşmiş yöntemler kullanılması ve doğru kaynak kullanımı gibi tavsiyeleri kapsamıştır.

UIA 2009 Kopenhag Bildirgesi’nde işaret edildiği gibi, mimarlar “iklim değişikliğinin yapılı çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak veya tersine çevirmek” üzere sorumluluk hissetmeye başlamışlardır. Bundan sonra sürdürülebilirlik kavramı iklim değişikliğiyle mücadelede mimarlığın katkısını da kapsamıştır. Bu tarihten sonraki bildirilerin iyimser bir yaklaşımla “Mimarlıkla Fark Yaratabilme” inancını yansıttığı görülmektedir. Benzer yaklaşımı 2010 yılında Cancun toplantısının başlığında da görmek mümkündür. “Tasarımla Sürdürülebilirlik” temasıyla toplanan UIA, mimarların sorunları çözümedeki ağırlıklı rolünü vurgulamıştır.²⁵ 2011 Tokyo Kongresi’nin ise tasarım hedeflerini ileriki yıllara öteleyerek, 2050 yılını öngörmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. 17 Eylül 2011’de yayınlanan bildirge “Tasarım 2050: Afetlerin Ötesinde, Dayanışma İçinde Sürdürülebilirliğe Doğru” başlığını taşımaktadır. Bu sonuç bildirisi gelecekteki 40 yıla ilişkindir. Tüm dünyada iklim değişikliğinin de tetiklediği doğal afetlerle mücadelede mimarlık mesleğinin önemi vurgulanmıştır. Bildirge hem sürdürülebilirlik için çalışmayı hem de yaşam kalitesini artırmayı taahhüt etmektedir. Toplumsal eşitsizliklerin mimarlık yoluyla aşılmasından bahsetmektedir. Bildirgede “...dayanışma içinde geçmiş deneyimlerimizi hatırlayıp, bunlardan yararlanmayı unutmamayı ve mesleğimizde toplumsal sorumluluğu teşvik etmek, mimarlar ve mimarlığı desteklemek ve hükümetler ve diğer paydaşlarla işbirliği içinde, hem toplumsal eşitlikteki uçurumları kapatmak, hem de sürdürülebilirlik için çalışmak suretiyle tüm insanlar için bölgesel yaşam kalitesini artırma...” ifadesiyle dayanışma ve geçmiş deneyimleri hatırlamanın altı çizilmektedir.²⁶

2014 yılına gelindiğinde UIA Kongresi Durban, Güney Afrika’da yapılmıştır. Toplantının ardından 3-7 Ağustos 2014’te yayınlanan kapanış bildirgesinin başlığı “Başka Yerde Mimarlık” olmuştur. Bu bildirgede vurgulanan “başka yer” zengin ülkelerin görmesi ve farkına varması gereken yoksul ülkelerdir. Yoksul ülkelerin kentleşme sorunları ve barınma problemlerinin çözümünün yerel malzemeler ve yerel mimarının öne çıkarılmasıyla gerçekleşeceğinin altı çizilmiştir.²⁷ 1978 Mexico City Kongresi’nden 36 yıl sonra, bu süre zarfında gelişmiş ülke kentlerinde yapılan kongrelerde rast gelinmeyen bu kongre teması ilktir ve sonuç bildirgesiyle önemlidir. Hızla tüketilen doğal kaynaklar, kirletilen çevre Afrika kıtasındadır. Uluslararası Mimarlar Birliği’nin Durban’daki kongresi bu anlamda konuya dikkat çekilmesini sağlamıştır. Bildiride “...Gelecek 20 yılın sonunda, dünya konut stokunun yaklaşık % 60’ına eşit bir alanın inşaat ve yenileme amaçlı inşaatlara açılmış olacağı öngörülmektedir. Bu bize, küresel yaygınlıkta bina inşaatlarında karbondioksit salımını 2050’ye kadar aşamalı azaltacak şekilde bir düzen getirerek fosil yakıtlarının neden olduğu karbondioksit salımının düşürülmesi konusunda geçmişte benzeri görülmemiş bir fırsat sağlamaktadır...” denmiştir. UIA Durban Bildirgesi’nde, 2005 amaçlarına varmak için hâlâ araştırmalar yapılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Pasif ısıtma-soğutma, su kaybının önlenmesi, suyun depolanması, güneş enerjisiyle sıcak su sağlanması, gündüz ışığından yararlanılması ve doğal havalandırma sistemleri gibi sıfır veya düşük maliyetli tasarımların yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Seul’da düzenlenen UIA’nın 26. Dünya Mimarlık Kongresi’nin (2017) teması “Kent Ruhu” olarak belirlenmiştir. Türkiye delegasyonu tarafından kongrede paylaşılan sunumda (Balık, 2017); mimarlığın kültürel, sosyal ve coğrafi farklılıkların sürdürülebilirliği, bölge coğrafyasında yaşanan çatışma ve savaş ortamlarında mimari ve kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması alanlarındaki toplumsal sorumlulukları hatırlatılmıştır. Kongreden sonra yayınlanan bildiride “Mimarların görevi, geleneksel alanların ötesine geçer ve kentin ruhunu kucaklamak için toplumsal ortaklığa doğru açılım yapmak zorundadır” denilmiştir. Devamla, “...doğa, sürdürülebilir teknolojileri öğretir. Dolayısıyla, biz, mimarlar olarak, doğaya uyumlu ve onu tamamlayıcı olmak için işlerimizde kültürel, tarihi ve toplumsal talepleri yansıtırız” denmiş, “UIA Seul, yaşayan çevreyi önemsemeleri konusunda insanları heveslendirmek için, kentlerini ve mimarlığı anlama yetisini genişletmek amacıyla halkı eğitmeyi amaçlar” şeklinde noktalanmıştır. Özetle doğanın sürdürülebilir teknolojiler öğrettiği ve mimarların doğaya uyumlu ve onu tamamlayıcı olması gerektiği vurgulanmıştır.²⁸

²³ URL 20

²⁴ URL 21

²⁵ URL 22

²⁶ URL 23

²⁷ URL 24

²⁸ URL 25

2020 yılında Rio’da yapılması planlanan, ancak salgın nedeniyle 2021’e ertelenen kongre²⁹ ise “Bütün Dünyalar - Tek Bir Dünya” temasıyla toplanmıştır. Bu temayla kapitalizmin büyük ölçüde kirlettiği, küresel ısınmanın geri döndürülemez hale geldiği, ekolojik krizin yaşandığı, yoksulluğun ve barınma sorunlarının arttığı bugünün dünyasında ülkelerin kaderinin ortak olduğu vurgulanmıştır.³⁰

Kongrelerin temaları sonuç bildirgeleriyle birlikte incelendiğinde teknolojiye güvenle başlayıp, ulusal gelişmeleri göz ardı etmeden, çevreyi dikkate alan, artan kentleşmeyle birlikte geleceğe yönelik sağlıklı kentler kurma; 21. yüzyılın yaşam alanlarını oluşturma yaklaşımlarının öne çıktığı görülmektedir. Neoliberalizmin etkisiyle mimarlık pratiklerinin dünyanın her yerinde görülmesi, kontrolsüz kentleşmeye karşı doğa alanlarının, kıyıların korunması gerektiği fark edilmiştir. Daha sonraki yıllarda çevresel yıkımın farkına varma, önlemeye çalışma, tasarımla sürdürülebilirlik, geçmişten ders çıkarma, dayanışma ve kent yoksullarını fark etme yaklaşımları öne çıkmıştır.

4.2. Diğer Meslek Örgütleri Toplantıları, Temaları ve Sonuç Bildirgeleri

2000’li yıllardan başlayarak Avrupa Mimarlar Konseyi,³¹ Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu³² ve Karadeniz Bölgesi Mimarlar Forumu³³ BM ve UIA toplantılarının önünde ve ardında toplanarak mimarlık aracılığıyla kaliteli yaşam çevreleri ve kentleri yaratma ve bunun sürdürülmesi konularında bir araya gelmişler ve bildiriler yayınlamışlardır. Yapılı çevre standartlarının altı, UIA’nın 2002’de yayınladığı “Beyaz Kitap”ta³⁴ “Mimarlığın Geleceği-Yapılı Çevre için Öneriler” başlığıyla çizilmeye çalışılmıştır. Yapılı çevre standartlarının kıyı şehirlerindeki kriterleri ise Karadeniz Bölgesi Mimarlar Forumu tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır. Forum, 15 Mayıs 2006’da, Sofya-Bulgaristan’da toplanmış ve “Sofya Şartı”nı yayınlamıştır.³⁵ Bu belgede yapılı çevreyi oluştururken doğal çevreyi koruma önlemleri sıralanmış, Karadeniz bölgesindeki ülke ve şehirlerdeki kıyı yapılanma koşulları vurgulanmıştır.

Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu 26-27 Nisan 2007’de, Hamburg, Almanya’da toplanmıştır. “Sürdürülebilir Kentsel Gelişim için Yapı Kültürü” başlığı ile Avrupa kentlerinin sağlıklı büyümesindeki devamlılık ilkeleri öne sürülmüştür.³⁶ Ardından Avrupa Mimarlar Konseyi 24 Eylül 2009’da, Brüksel, Belçika’da Torino manifestosunu kabul etmiş, bir bildirge³⁷ yayınlamıştır. ACE bu bildirgede mimarlık mesleğinin iklim değişimiyle mücadele konusunda üstlenebileceği rolleri açıklamıştır. Bildirgede sürdürülebilirliğin sağlanması için, iklim değişikliğiyle mücadele etmek için, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve enerji verimliliğinin desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. “Mimarlık ve Sürdürülebilirlik Hakkında ACE Bildirgesi ve Politikası” başlığını taşıyan bu belge Avrupa Mimarlar Konseyi’nin Uluslararası Mimarlar Birliği’nin sürdürülebilirlik görüşlerine koşut davrandığını kanıtlamıştır. Hem uluslararası hem Avrupa mimarlık meslek örgütlerinde kent yoksullarının yaşam alanlarının iyileştirilmesi konusu ve aciliyeti öne çıkmıştır.

2010 yılına gelindiğinde Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu büyümekte olan kentlerin sorunlarına dikkat çekmiş ve “Sürdürülebilirlik ve Bütüncül Kentsel Dönüşüm” başlıklı toplantı notları yayınlamıştır (29-30 Nisan 2010, Madrid, İspanya). Notlarda kentlerin artık dönüşmek zorunda olduğu ve sürdürülebilirliğin ancak çevrenin korunmasıyla sağlanacağını altı çizilmiştir.³⁸ Aynı yıl Karadeniz Bölgesi Mimarlık Forumu da benzer endişelerin vurgulandığı bir bildirge yayınlamıştır. 16 Ekim 2010’da Tulcea, Romanya’da yayımlanan Tulcea Bildirgesi “Karadeniz Kıyılarında Kültürel Peyzajın Sürdürülebilir Gelişimi” başlığını taşımaktadır. Bildirgede yerel mimari ve yerel kültürlerin korunmasının da çevre ve kıyıların korunması kadar önemli olduğu belirtilmiştir.³⁹ Dönemin karakteristik özelliği olan küreselleşmeyle yaratılan tek tip, kimliksiz insan yaratma eğilimine karşı, tüm kültürlerin eş saygınlıkla korunduğu bir bölge arzusu dile getirilmiştir. TMMOB Mimarlar Odası’nın da katıldığı bu çağrı örgütlerin birlikte çalışma taahhüdünü de getirmiştir. Ancak mimarlık örgütlerinin dileklerinin ve taahhütlerinin tersine, kıyıların kamu yararına düzenlenmesinin yaygın olarak yapılamadığı görülmektedir.

²⁹ 2021 yılında kısmen çevrimiçi, hibrit kongre gerçekleşmiştir.

³⁰ URL 26

³¹ ACE- Architects’ Council of Europe: Avrupa Mimarlar Konseyi, URL 27

³² EFAP-European Forum of Architectural Policies: Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu, URL 28

³³ FABSR- Forum Architects of the Black Sea Region: Karadeniz Bölgesi Mimarlar Forumu, URL 29

³⁴ White Paper - Beyaz Kitap, URL 30

³⁵ URL 31

³⁶ URL 32

³⁷ URL 33

³⁸ URL 34

³⁹ URL 35

2014 Durban bildirisini UIA dışında pek çok bölgesel örgüt de desteklemiştir. Avrupa Mimarlar Konseyi başta olmak üzere, Asya Mimarları Bölgesel Konseyi,⁴⁰ Afrika Mimarlar Birliği,⁴¹ Panamerikan Mimar Birlikleri Federasyonu,⁴² Britanya Uluslar Topluluğu Mimarlar Birliği,⁴³ Akdeniz Mimarlar Birliği,⁴⁴ Genç Mimarlar Birliği,⁴⁵ Portekizce Konuşan Mimarlar Uluslararası Konseyi,⁴⁶ DOCOMOMO,⁴⁷ Acil Durum Mimarları Vakfı,⁴⁸ Aktif Konut Birliği⁴⁹ gibi dünyanın farklı meslek örgütleri de bu bildiriye destekleyerek imzalamışlardır.⁵⁰

2000'li yıllar diğer meslek örgütleri açısından sürdürülebilirlik bağlamında incelendiğinde, özet olarak küreselleşmeyle artan eşitsizliklere karşı çözüm çabaları, doğaya uyum, yapılarda enerjiyi verimli kullanma, karbon salımlarını azaltma gibi çabaların ana konular haline geldiği söylenebilir.

4.3. Güncel Gelişmeler

Mimarlık meslek örgütlerinin çatı örgütlerinin yukarıda sayılan toplantılarının ve bildirelerinin yanı sıra, yakın zamanda altı çizilmesi gereken birkaç güncel gelişme bulunmaktadır.

Bunların birincisi 2016 yılında yayınlanan Avrupa Mimarlar Konseyi'nin "Enerji Etkin İnşaatta Mimarın Rolü" kitabıdır. Konsey Avrupa kentlerindeki yapıların enerji tüketimlerini azaltmak üzere adımlar atan AB'ye koşturarak öneriler geliştirmiştir.⁵¹ Yapıların kullandığı enerji miktarını pasif tasarım araçlarıyla azaltmanın yollarının ve yalıtım tedbirlerinin yer aldığı bu kitapta mimarın rolü ve tasarımın önemi vurgulanmaktadır. "AB'nin 2030 yılı itibariyle belirlediği sera gazı, yenilenebilir enerji ve enerji tasarrufu hedeflerine ulaşabilmek için bina performanslarının değiştirilmesini sağlayıcı adımların atılmasında mimarlığın rolünü tanıyan yasal değişiklikler uygulamaya konulmalıdır." maddesiyle başlayan ACE kitabı, saydam ve uyumlu bir raporlama ve kıyaslama sistemi oluşturulması, AB çapında bütün sektörlerde bina işletmesine ilişkin performansların açıklanmasının zorunlu hale getirilmesi önerilerini getirmiştir. AB ülkelerinin tamamında tüm mevcut binaların enerji kimlik belgelerinin hazırlanmış olduğu bilinmektedir. Yapı envanteri enerji performanslarıyla birlikte çıkmış, hazır durumdadır. Türkiye'nin de en kısa zamanda bu noktaya gelmesi beklenmektedir. Envanterin ötesinde, bir adım daha atılarak, enerji kullanımı verimliliğinin artırılması ve yenilenebilir enerjilere geçişin hızlandırılması yönünde de çalışılması gerektiği açıktır. Bu bağlamda bir çaba Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında gelmiştir. 19 Şubat 2021'de yayınlanan yönetmelik değişikliği⁵² ile Nerdeyse Sıfır Enerjili Bina (NSEB) tanımı yapılmıştır. Bu tanımda "NSEB niteliğindeki binaların Enerji Kimlik Belgesindeki enerji performans sınıfının 'B' veya daha iyi olması ve aynı zamanda binanın birincil enerji ihtiyacının en az % 10'u oranında yenilenebilir enerji kullanımına sahip olması zorunludur" denmektedir. Enerji Kimlik belgesi alınacak olan yapılardan 2000 m² üzerinde alana sahip olanların NSEB olarak inşa edilmesi zorunlu tutulmuştur.

Güncel gelişmelerin ikincisi ise Amerikan Mimarlar Birliği'nin⁵³ yayınladığı "Etik ve Mesleki Hizmet Yönetmeliğinde⁵⁴ Sürdürülebilirliğe İlişkin Yapılan Güncellemeler"dir (Melton, 2018). ABD'de, her ne kadar başkanları⁵⁵ küresel iklim değişikliğine inanmasa da, mimarlarının ve meslek örgütünün toplumda sorumlu ve öncü bir rol oynayarak, meslektaşlarının eylemlerini düzenlemek üzere adım atması önemli ve altı çizilmesi gereken bir durumdur. 24 Eylül 2018'de Amerikan Mimarlar Birliği etik kodlarında düzenlemeler yapmıştır (Melton, 2018). Bu düzenlemeye göre, önceden "yapılmalıdır" şeklinde olan mevzuat dili "yapılacaktır" şeklinde emir kipine dönüştürülerek sertleştirilmiştir. Yönetmelikte öne çıkan maddeler şunlardır:

* Üyeler mesleki hizmetlerini adil ve güvenli bir şekilde sunmalı, müşteri ve işverenlerini temiz havaya ve suya ulaşım, herkes için güneşli ve enerji, sürdürülebilir ulaşım, yapım ve yıkım ve tüketim eylemleri dahil olmak üzere çevreye olan yükümlülükleri ve insan sağlığı ve konfor/refahını eşit ölçüde destekleyen ve iklim değişikliğine karşı dayanıklı yapıyı çevre; ve azalan ve yok olan türlerin iyileştirilmesi konularında tavsiyelerde bulunmak üzere makul çabalar göstermelidir (Etik Standart 2.4).

⁴⁰ ARCASIA: Architects Regional Council of Asia-Asya Mimarları Bölgesel Konseyi

⁴¹ AUA: Africa Union of Architects-Afrika Mimarlar Birliği

⁴² FPAA: Federation of Panamerican Federation of Architects-Panamerikan Mimar Birlikleri Federasyonu

⁴³ CAA: Commonwealth Association of Architects-Britanya Uluslar Topluluğu Mimarlar Birliği

⁴⁴ UMAR: Union of Mediterranean Architects- Akdeniz Mimarlar Birliği

⁴⁵ UIA Young Architects: Genç Mimarlar Birliği

⁴⁶ CIALP: International Council of Portuguese Speaking Architects-Portekizce Konuşan Mimarlar Uluslararası Konseyi

⁴⁷ DOCOMOMO: Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of The Modern Movement

⁴⁸ FAU: Florida Atlantic University Foundation-Acil Durum Mimarları Vakfı

⁴⁹ AHA: Active House Alliance- Aktif Konut Birliği

⁵⁰ URL 36

⁵¹ URL 25

⁵² URL 26

⁵³ AIA: American Institute of Architects-Amerikan Mimarlar Birliği

⁵⁴ Code of Ethics and Professional Conduct-Etik ve Mesleki Hizmet Yönetmeliği

⁵⁵ ABD 45. başkanı Donald Trump.

* Üyeler mesleki hizmetlerini yürütürken, müşteri adına tamamladığı işin sonucu oluşabileceğini düşündüğü potansiyel çevresel etki ve sonuçlar hakkında müşterisini bilgilendireceklerdir (Kural 2.401).

* Enerji korunumu: Üyeler sera gazı salımlarını azaltma yönünde müşterileriyle birlikte her proje için azimli performans hedefleri koymalıdır (Etik Standart 6.1).

* Su kullanımı: Üyeler her projede su kullanımını azaltarak, su tedarikini, su kalitesini ve su havzalarını koruyarak, su korunumunu optimize etmelidir (Etik Standart 6.2).

* Yapı malzemeleri: Üyeler çevre ve insan sağlığını korumak ve atık ve kirliliği azaltmak üzere kirletici ve zehirli maddelerin çevreye yayılmasını en aza indiren yapı malzemelerini seçerek kullanılmalıdır (Etik Standart 6.3).

* Ekolojik sistemler: Çevre ve insan sağlığını teşvik etmek için üyeler müşterileriyle birlikte her bir projenin doğal habitata ve ekolojik sistemlere olan etkisini göz önünde bulundurmalıdır (Etik Standart 6.4).

* İklim değişikliği: Üyeler müşterileriyle birlikte ekstrem hava olaylarını öngörerek, çevreye, ekonomiye ve kamu sağlığına olan olumsuz etkilerini en aza indirmek üzere adaptasyon stratejilerini işin içine katmalıdır (Etik Standart 6.5).

* Üyeler müşterileriyle birlikte aldıkları proje kararlarının çevresel etkilerini göz önünde bulunduracaklardır (Kural 6.501).

Özetle, yukarıda görüldüğü gibi etik kodlar, mimarların müşterilerini aldıkları kararların iklim değişikliği, ekolojik sistemler, su kullanımı, yapı malzemeleri ve enerji korunumuna etkisi hakkında bilgilendirmelerini zorunlu tutmaktadır. Bu düzenlemelere göre “Sürdürülebilirliği göz ardı etmek, çevreyi görmezden gelmek” resmen “etik dışı” hale gelmiştir.

Mimarlık mesleği açısından ABD meslek pratiğinde revize edilen etik kuralların yanı sıra Avrupa’da da Yeşil Bina Konseyleri ve Ortakları Ağı iklim nötr Avrupa hedefleri için çağrı yayınlamıştır. Sürdürülebilirlik bağlamında günümüzde bahsedilmesi gereken üçüncü gelişme bu yapılanmanın yayınladığı Açık Mektup’tur.

Bilindiği gibi, 2018’de BM iklim konferansının yirmi dördüncüsü gerçekleşmiştir (COP24).⁵⁶ Konferans iklim değişikliğiyle ilgili Paris Anlaşması’nın dünya genelinde pratikte çalışması için açık bir kural kitabının kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.⁵⁷ Kural kitabının tamamlanması, bu müzakerelerde AB’nin en büyük hedefi olmuştur. COP24’ten sonra Avrupa genelinde 4.500’den fazla inşaat ve emlak sektörü üyesini temsil eden Yeşil Bina Konseyleri ve Ortakları Ağı,⁵⁸ EU2050⁵⁹ uzun vadeli stratejisinin, iklim nötr bir Avrupa sağlama ve Paris Anlaşması hedeflerine ulaşma konusunda eşsiz potansiyelini tanıması gerektiğini savunan bir açık mektup yayınlamıştır. Avrupa İklim Eylemi ve Enerjiden Sorumlu Komisyon Üyesi Miguel Arias Cañete tarafından dile getirilen mektupta, Avrupa Komisyonu’nun COP24’te iklim açısından nötr bir Avrupa vizyonunun altı çizilmiştir.⁶⁰ Avrupa’da 2030’dan önce karbon salımlarının % 40 azaltılması gereği vurgulanmıştır. AB’de karbon salımlarının büyük bir oranının inşaat faaliyetlerinden oluştuğu bilinmektedir. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli raporu⁶¹ 1,5 C’nin üzerindeki artışın, kuraklık, sel ve aşırı sıcaklık risklerini önemli ölçüde kötüleştireceği konusunda uyarılmaktadır. Bu nedenle, raporda belirtilen felaket risklerine karşı önlem almak için, AB’nin 2050 stratejisi tanımlanırken “binalardaki operasyonel karbon salımlarının azaltılmasına öncelik vermeli ve yapı çevre sektörünün tüm yaşam döngüsü etkilerini ele almalıdır” denilmektedir.

Görüldüğü gibi, bir yanda Amerikan Mimarlar Birliği birey olarak mimara yüklenen etik çıtasını yükseltirken, diğer yanda Avrupa Konseyi inşaat enerji verimliliğini ön plana çıkarmaktadır. Öte yanda yeşil bina örgütleri inşaat sektörü olarak iklim nötr bir Avrupa yaratmak üzere işbirliği önermişlerdir.

5. ULUSLARARASI BİLDİRİ VE ANLAŞMALARA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Bazı mimar ve düşünürler uluslararası bildirimler ve anlaşmalara, sorunun çözümü olmayacağı düşüncesiyle şüpheyle yaklaşmışlardır. Örneğin Uğur Tanyeli (1994) “... Mimar kendisine biçilen mesleki ve toplumsal roller bağlamında, bu küresel sorunları çözmeye yetenekli midir? Doğal çevrenin hırpalanmasında mimarların toplumun diğer üyelerinden daha fazla suçlu

⁵⁶ COP 24: Conference of the Parties-BM Taraflar Konferansı.

⁵⁷ URL 37

⁵⁸ Dünya Yeşil Binalar Konseyi Avrupa Ağı (WorldGBC Europe)’ndan 20’nin üzerinde ülkenin oluşturduğu birlik.

⁵⁹ EU2050: Europe 2050-Avrupa Birliği 2050 hedefleri.

⁶⁰ URL38

⁶¹ IPCC Report: Intergovernmental Panel On Climate Change-Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli Raporu.URL 39

olduğunu söylemek zor” demiş ve UIA Şikago Bildirisi’nin (1993) altına imza atan meslek odasını eleştirmiştir. Kuşkusuz doğal çevrenin bozulmasında mimarlar toplumun diğer bireyleri kadar sorumludurlar. Ancak meslek insanları olarak, içinde yer aldıkları inşaat sektörünün ekolojik krizdeki payının bilincinde olmaları beklenmelidir. Mesleki ve toplumsal rol tam da bunu gerektirir.

2009’a gelindiğinde Mimar.ist dergisinde çevre ile ilgili bir dosya yayımlanmıştır. Dosya içinde yer alan yazılardan biri uzun yıllar planlama kurumunda çalışmış olan Çelen Birkan’a aittir. Birkan (2009) çevre konusunun bütüncül, sektörler arası bir bakış açısıyla kalkınma planlarına yansıtılması, bunun için önce başbakanlığa bağlı ve bakanlıklar üstü yetkilerle donatılmış bir müsteşarlık, sonra da bir bakanlık kurulmasını önemli adımlar olarak nitelemiştir. Umut verici bu gelişmelerde Çevre Yasası’nın çıkması ağırlıklı rol oynamıştır. Birkan “Artık ‘sağlıklı bir çevrede yaşamak’ herkes için anayasal bir hak olarak benimsenmiş, çerçeve yasa niteliğindeki Çevre Yasası’na işlerlik kazandıracak yönetmeliklerin hazırlanması için bütün bilimsel ve teknik araştırma kurumları, üniversiteler seferber edilmişti” diyerek ortak duyguları dile getirmiştir. Daha sonra yaşananları ise: “Bir zamanlar büyük bir heyecanla başlatılan çalışmaların çoğu, amacına ulaşmadan yarıda bırakılmış, yönetimler değiştikçe her şeye sil baştan başlanmış, kaynak kullanımındaki gelişigüzel, günü kurtarma endişesi olarak da ifade edebileceğimiz dar görüşlülük egemen olmaya devam etmiştir” şeklinde hayal kırıklıklarını ifade etmiştir.

2010’da yayınlanan Avrupa Mimarlar Konseyi belgesinden sonra Güven Birkan, belgeye işaret ederek sürdürülebilirlik bağlamında, mimarların zaten tamamının bildiği konular olduğunu öne sürmüştür. Birkan “...mesleği uygularken kaynakları ve bu arada enerjiyi idareli kullan, doğaya zarar vermekten kaçın, sadece ilk yatırım maliyetini değil kullanma/işletme maliyetini de dikkate al... Bunda yeni olan bir şey var mı?” diye sormuş, devamla: “...50 yıl önce biz mimar ya da planıcı olarak, ozon tabakasının delineceğini bilmiyorduk ama yine de çevreyi kirleten ulaşım sistemlerine ve sanayi tesislerine çare arıyorduk” (Birkan, 2010) diyerek metinde yeni bir yaklaşım olmadığını söylemiştir. Oysa kanımızca metin yaşam kalitesini, yenilenemeyen kaynakların sorumsuzca kullanımının etkisinden kurtarmak için mimarlık mesleğinin gerçekleştirilmesi gereken eylemleri sıralamaktadır. Birkan “...bunların çoğu mimar olsun olmasın her bireyin yapması gerekenler” olarak nitelemiş ve mimarlık öğrencilerine sürdürülebilir tasarım becerileri öğretmek maddesini ise yeni bir beceri olmadığı yönünde eleştirmiştir. Bu eleştiriye katılmak mümkün değildir. Eskiden bilinen doğruların yeni kuşaklarca unutulmuş olması veya öğretilmemiş, müfredatta yer almıyor ve dolayısıyla bilinmiyor olması bir gerçektir. Yeni olmamakla birlikte bu doğruların hatırlatılması, öğretilmesi, unutulmuş veya ihmal edilmiş noktaların yeniden gündeme getirilmesi bugünün eğitim ortamlarında gereklidir.

6. SONUÇ

Sürdürülebilirlik konusuna gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler nasıl farklı yaklaşırsa, kavramın içini istediği yönde doldurarak çözüm önerilerini de benzer şekilde farklı sunmuşlardır. Gelişmiş ülkeler için ekolojik tarafla ilgilenmiş, gelişmekte olan ülkeler de ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik meselesini ön plana çıkarmışlardır. Dünyadaki adaletsiz gelişimin yoksullar aleyhine baş döndürücü bir hızla ilerlemekte olduğu bir gerçektir.

Türkiye ise yönetimler açısından sınıfta kalmış durumdadır. Mimarlık meslek örgütleri ise mevzuatı ve gündemi bağlı olduğu çatı örgütleri vasıtasıyla takip eder haldedir. Bu kararlar ve mevzuatlar Mimarlar Odası yayın organlarında açık kaynak durumunda ve kullanılabilir olmasına rağmen, Uluslararası Mimarlar Birliği ve Avrupa Mimarlar Konseyi karar ve taahhütlerinin uygulamada ve mesleğin icraatında yaygınlık kazanamadığı görülmektedir.

Kanımızca sürdürülebilirlik bağlamında etkin sonuçlara ulaşmak üzere yönetim birimlerinin de siyasi kararlarının doğa ve çevre korunması yönünde olması gerekmektedir. Yönetimlerce de ekolojik yaklaşımlara dönülmeden başarılı olunamayacağı açıktır. Doğa ve çevre koruması yönünde alınması şart olan önlemler elli yıl önceden bugüne yapılagelmesi gerekenlerdir. Örneğin, 2008 Torino Manifestosu’nda atfı yapılan Mahatma Gandhi’nin ihtiyaçları gönüllü küçültme yaklaşımına dönülebilir. Sürdürülmesi gereken, bu anlamdaki yaklaşımlardır.

Belge, bildirge ve taahhüt dokümanlarında gözlenen; meslek örgütü bünyesindeki mimarların vicdanı ve meslek sorumluluğuyla daima kapsayıcı, yoksulları kollayan, kaliteli yaşam alanlarını adaletli şekilde herkes için oluşturmayı amaçlayan, ileriye dönük kararlara imza atmış olmalarıdır. Bu kararlar iradeye dayalı, değişimin tek taraflı olabileceği iyimser naifliğinde değillerdir; tüm paydaşları kapsayıcı kararlar ve çağrılar olmuşlardır. Ancak iş uygulamaya geldiğinde yaygınlık, devamlılık, yani sürdürülebilirliğin temel anlamı olan süreklilik kazanamamışlardır.

Sonuç olarak mimarlar ve örgütleri açısından gelinen noktada doğanın öğrettiklerinden sürdürülebilirlik adına yararlanma, doğayla uyumlu yaşam alanları oluşturma, çevreyi koruma yaklaşımları önem kazanmaktadır. 2011 Tokyo Bildirgesi’nde vurgulanan dayanışma duygusu, geçmişten ders çıkarma, unutmama ve hatırlama önemlidir. Uluslararası Mimarlar Birliği’nin

son kongresinde vurgulanan tek ve küçük bir dünyada yaşanıldığı gerçeği unutulmamalıdır. Yaşam ortamlarına tasarımla yapılacak katkı önemlidir ve gereklidir.

Yaklaşan 2023 Kopenhag Kongresi'nin temasının da vurguladığı "Geride Kimseyi Bırakma"ma sözünü tutmaya çalışmak meslek ideallerinin başlıcası olmalıdır. Bu etik yaklaşımın ve ideallerin gerçekleşebilmesi için, uygulamada, eğitimde ve meslek pratiğinde belki eski iyi fikirlerin, bilinen ama unutulmuş ilkelerin peşinden gitmenin zamanı gelmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu makale MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Sorunları Programı'nda, Prof. Dr. F. Zeynep Aygen danışmanlığında tamamladığım "Adı Konmamış Sürdürülebilirlik" doktora tezinden ve Prof. Dr. Nesrin Dengiz yürütücülüğündeki "Mimari Tasarım Sürecinde Standartlaşma" doktora dersi için hazırladığım "Mimarlık Alanıyla İlgili Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Yer Alan Standartlar" başlıklı çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

[Ongun], Burhan Arif (1935). "Roma 13. Mimarlar Kongresi Münasebetiyle İtalya'da Gördüklerimiz", *Arkitekt*, Sayı 10(58), s.309-310, TMMOB Mimarlar Odası Arkitekt Dergisi Veri Tabanı.

Balık, D. (2017). UIA Seul Kongresi, Kentin Ruhü, *Mimar.ist*, Sayı 3.

Birkan, Ç. (2009). "Çevreye Yaklaşımında, Sürdürülebilirliğin Yanı Sıra Süreklilik İlkesinin de Gözetilmesi Kaçınılmazdır", *Mimar.ist*, Sayı 32, Yaz 2009.

Birkan, G. (2010). "Pazarlanan Yeni Kavramların Ardında Pazarlananlar: ACE'nin Sürdürülebilirlik Belgesinin Anımsattıkları", *Mimarlık*, Sayı 353, Mayıs-Haziran 2010.

Bookchin, M. (2018). *İnsanlığı Yeniden Büyülemek*, Çev. Gökhan Demir, Dünya Ahtem Öztogay, Sümer Yayıncılık.

Des Jardins, Joseph R. (1992, 2006). "Environmental Ethics-An Introduction to Environmental Philosophy".

Enerji Etkin İnşaat Mimarın Rolü, ACE Politikaları Kitabı, 2016.

İncedayı, D. (2004). "Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak 'sürdürülebilirlik'", *Mimarlık*, Sayı 318, Temmuz-Ağustos.

Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre - Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, Yakın Kitabevi.

Melton, P. (2018). "Confirmed: Ignoring the Environment is Unethical", Çev. Rüksan Tuna, *Building Green*, 24 Eylül 2018, <https://www.buildinggreen.com/news-analysis/aia-ethics-code-now-covers-sustainability-depth>

Morris, B., (2019). *Ekolojik İnsancılığın Öncüleri - Mumford, Dubois ve Bookchin*, Çev. Burak Esen, Sümer Yayıncılık.

Mumford, L. (1996). *Makine Efsanesi*, Çev. Fırat Oruç, İnsan Yayınları.

Smith, N. (2017). *Eşitsiz Gelişim - Doğa Sermaye ve Mekânın Üretimi*, Çev. Esin Soğancılar, Sel Yayıncılık.

Tanyeli, U. (1994). "Umutsuzluk Çağının Sahte İdeolojisi ya da 'Sürdürülebilir Mimarlık'", *Mimarlık*, Sayı 260.

Tuna, R. (2021). Adı Konmamış Sürdürülebilirlik, yayınlanmamış doktora tezi, MSGSÜ.

URL 1 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>, erişim:12.11.2021

URL 2 <https://www.undp.org/tr/node/12306.html>, erişim: 30.12.2022

URL 3 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sustainability>, erişim 30.12.2022

URL 4 <http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf> ve

<https://sustainablecities.eu/the-aalborg-charter/>, erişim: 30.12.2022

URL 5 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1331>, erişim: 06.05.2018

URL 6 https://www.oecd-ilibrary.org/search?value1=cities+for+citizens&option1=quicksearch&facetOptions=51&facetNames=pub_igoId_facet&operator51=AND&option51=pub_igoId_facet&value51=%27igo%2Foecd%27&publisherId=%2Fcontent%2Figo%2Foecd&searchType=quick, erişim: 13.12.2022

URL 7 [EUR-Lex - 32002L0091 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002L0091), erişim: 12.10.2019

URL 8 [1.5.5627.pdf \(mevzuat.gov.tr\)](http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/MevzuatListesi.aspx?id=155627), erişim: 11.09.2018

URL 9 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2014->, erişim: 12.11.2021

URL 10 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=51&RecID=1259->, erişim: 11.10.2020

URL 11 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2014> ve https://www.eib.org/attachments/jessica_bristol_accord_sustainable_communities.pdf, erişim: 13.12.2022

URL 12 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=368&RecID=2429>, erişim: 13.12.2022

URL 13 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2014>, erişim: 08.09.2019 ve https://www.eib.org/attachments/jessica_bristol_accord_sustainable_communities.pdf, erişim: 13.12.2022

URL 14 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/komisyonmimarlikpolitikasi.pdf>, erişim: 09. 10.2020

URL 15 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1282>, erişim: 13.12.2022

URL 16 https://ec.europa.eu/regional_policy/projects/projects-database_en, erişim: 13.12.2022

URL 17 <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20> ve <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio201,2> erişim: 13.12.2022

URL 18 https://www.ace-cae.eu/uploads/tx_jidocumentsview/Building_performance_EN.pdf erişim:30.12.2022

URL 19 https://unfccc.int/news/african-ministerial-conference-on-the-environment?gclid=EAIaIQobChMIppCP_sb2-wIVD9KyCh0e6Q15EAAYASAAEgKR2fD_BwE erişim: 13.12.2022

URL 20 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=354&RecID=1951> erişim: 30.12.2022

URL 21 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/uiakopenhag.pdf> erişim: 30.12.2022

URL 22 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/uia-cancunbildirgesi.pdf> erişim: 30.12.2022

URL 23 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/uia-tokyobildirgesi.pdf> erişim: 30.12.2022

URL24 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=394&RecID=3517> erişim:30.12.2022

URL 25 <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=412&RecID=4307> erişim:30.12.2022

URL 26 <http://uia2021rio.archi/wp-content/uploads/UIA2021RIO-RIO-CHARTER.pdf>

URL 27 <https://www.ace-cae.eu/activities/events/> erişim: 30.12.2022

URL 28 <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=73&MID=73&recid=9162> ve <http://www.efap-fepa.org/> erişim: 07.11.2019

URL 29 <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=73&MID=73&recid=9167> ve <http://fabsr.org/> erişim: 08.12.2019

URL 30 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/beyazkitapTR.pdf>, erişim: 10.12.2019

- URL 31 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/sofyasarti.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 32 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/Final-Recommendations.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 33 <http://www.mimarlarodasi.org.tr/UIKDocs/acesurdurulebilirlik2009.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 32 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/acesurdurulebilirlik2009.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 34 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/efapmadrid.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 35 <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/fabsrtulceabildirgesi.pdf>, erişim:30.12.2022
- URL 36 <https://www.uia-architectes.org/en/resource/durban-declaration-2014-2050-imperative/>, erişim 11.10.2019
- URL 37 <https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2018/11/Joint-letter.pdf>
- <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/katowice-climate-package>, erişim: 30.12.2022
- URL 38 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/SPEECH_16_586, erişim: 30.12.2022
- URL 39 https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf, erişim: 30.12.2022